

ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

Др. БОГДАН БАРВІНСЬКИЙ,
ДІЙСНИЙ ЧЛЕН „НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ“.

ЗВІДКИ ПІШЛО ІМ'Я „УКРАЇНА“?

ЦІНА 20 СОТ.

ВІДЕНЬ, 1916.

НАКЛАДОМ „СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ“.

З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

<https://archive.org/details/zvidkypishloimia00barv>

Відколи московський нарід загарбав історичне імя нашого народу „Русь, руський“¹, відтоді не може воно вже бути виключною власністю нашого народу. Та він сам найшов собі нове імя, неменше старе, як тамто: свої землі став прозивати „Україною“, а себе „українським“ народом, „Українцями“. „Україна“ означала первісно пограничне (пограничні землі). Первісне значінне сього імени пояснив нам польський історик Грондський, котрий, пишучи в 1672 р. про козацько-польську війну, ось так поясняє чому вони зовуть ся „українськими“ (Ukrainscii): „Так вони зовуть ся, бо живуть у землях, положених наче на березі Польського Королівства з огляду на інші держави, як Волощина, котру відмежовує Дністер і Дикі Поля, в сусідстві татарських посілостей. Бо беріг по польськи край: звідси Україна наче земля, положена на границі Королівства“.² Коли одначе для Польщі „Україною“ були тільки пограничні землі, які сусідували з Волощиною й Татарщиною, то для цілої Європи „Україною“ повинні були бути й були всі землі нашого народу. В українській народній пісні, приписуваній то Хмельницькому, то Мазепі, то Кальнишевському, в котрій представлена образowo доля України, співаєть ся:

¹ Костомарів: Историческія монографіи, I, С.-Петербург 1872, ст. 61 „У южно-русскаго народа какъ будто было похищено его прозвище.“ Тільки в виді „Русин“ (декуди „Руснак“) заховало ся воно ще до сьгодні якo виключна власність нашого народу в Галичині, на Угорщині й Буковині. До сеї справи є окрема моя розвідка під з. „Историчний розвій імени українсько-руського народу“. Львів 1909. Вона появить ся по війні в новім обробленню.

² Gron d s k i: Historia belli cosacco-polonici, вид. в Пешті 1789. р. ст.19: „Sic dicti ideo, quod degant in iis provinciis, quae sunt sitae, quasi ad marginem Regni Poloniae, respectu aliorum regnorum, utpote Valachiae, quam dislimitat Tyras, et camporum desertorum versus ditiones Tataricas. Margo enim polonice Крау: inde Украйна, quasi provincia ad fines Regni posita“.

*„Ой, біда, біда чайці небозі,
Що вивела дітки при битій дорозі“³.*

І справді, як учить нас історія, всі землі нашого народу лежали при тій „битій дорозі“, куди „хто не йшов, той скубнув“. Переливали ся крізь них в Європу від непамятних часів дикі азійські орди; скубали їх цілими віками то Поляки, то Угри, Литва й Москва, Татари й Турки. Тож імя „Україна“ на означенне всіх земель нашого народу, се не видумка новітніх часів, се імя, визначене для них історичною долею цілих століть. І в устах нашого народу не зараз імя „Україна“ стало означати всі землі, ним заселені, як не означало їх зразу й імя „Русь“. Щораз то ширше значінне здобуває собі воно поволі, аж укінці стає загально-народнім іменем, для зазначення окремішности від московського народу, що став прозивати себе рівнож „руским“, а свої землі „Русю“.

Імя „Україна“ стрічаємо здавен-давна в історії й географії, в народній і штучній поезії.⁴

Та вже в найдавніших часах, не вважаючи на те, що зразу означало справді тільки пограничні землі, є воно чимсь незвичайним. „Україна“ виступає деколи як уособленне (персоніфікація), вона є чимсь живим, що вміє плакати над своєю долею. Таке найдавніше уособленне, найдавнішу персоніфікацію України можна бачити в звістці Київської літописи про смерть князя Володимира Глібовича в р. 1187: „О нем же Оукраина много постона“.⁵ Ся Україна не означає всіх земель нашого народу, як то ми сьогодні розуміємо, а є тут іще пограничем і означає Переяславщину. Те саме значінне погранича мають і інші літописні згадки про Україну в XII і XIII ст., хоч уже без персоніфікації. І так та сама Київська літопись оповідає про

³ Максимович: Украинскія народныя пѣсни. I. Москва, 1834, ст. 108.

⁴ Звертаю увагу на цікаву статейку д. В. Черевка: „Руський“ і „український“ в „Ділі“, 1914, ч. 92, 94 й 96.

⁵ Полн. Собр. Русск. Лѣтоп., II, 2 вид. (1908 р.), ст. 653.

князя Ростислава Берладничича під 1189 р.: „Приїхавшю же емоу ко Оукраинѣ Галичъкой“ (галицьке Понизє)⁶. Галицько-Волинська літопись пише (під 1213 р.), як князь Данило „прия Берестии, и Оугровескъ, и Верещинъ, и Столпъе, Комовъ, и всю Оукраиноу“⁷, або (під 1282 р.), як то князь Лешко взяв був у князя Володимира Васильковича „село на Въкраиници именемъ Воинъ“⁸ (в обох разях галицьке Забуже, пограниче з Польщею).

Зате частійше вже виступає Україна (Наддніпрянина) як персоніфікація в часах козаччини. З часів татарських набігів походить пісня, що зачинаєть ся словами:

*Зажурилась Україна, що нїде прожити,
Гей, витоптала орда кінъми маленькії діти“⁹.*

В думі про смерть гетьмана Свірговського (1574 р.) читаємо знов:

*„А Україна сумувала, —
Ой, Україна сумувала,
Свого гетьмана оплакала“.¹⁰*

А в одній пісні, що відносить ся до подій 1648 р., співаєть ся:

*„Гей, у музі червона калина, гей, гей, похилила ся,
Чогось наша славна Україна, гей, гей, засмутила ся.
А ми-ж тую червону калину, гей, гей, та піднімемо,
А ми-ж свою славу Україну, гей, гей, та розвезелимо“¹¹.*

З 80-их років XVII ст. походить вірша п. з. „Лямент України“, де Україна являєть ся рівнож персоніфікацією.¹² Вірша зачинаєть ся так:

⁶ *ibid.* ст. 663. ⁷ *ibid.* ст. 732. ⁸ *ibid.* ст. 889. Тутже під р. 1268 назване пограничне польське населенне на Забужу „Ляхове Оукраинянѣ“ (ст. 864; так в Іпатській кодексі, Хлебніковсько-Потодинський кодекси мають „оукраиняне“).

⁹ Антонович і Драгоманів: Историческія пѣсни малорусскаго народа, I, ст. 73.

¹⁰ *ibid.* ст. 161.

¹¹ *ibid.* II, 1, ст. 50.

¹² Франко: Студії над українськими народніми піснями (Записки Наук. Тов. ім. Шевч. т. 78 ст. 137—8).

*„Ляментуетъ Оукраина изъ великимъ жалемъ,
Же будучи наполнена смуткомъ и печалевъ“.*

Одначе найвиразнійше виступає Україна як персоніфікація в драмі з 1728 р., приписуваній то Теофану Прокоповичеві, то Теофану Трофимовичеві, п. з. „Милость Божія, Украину отъ неудобъ носимыхъ обидъ людскихъ чрезъ Богдана Зиновія Хмельницкаго . . . свободившая . . .“.¹³ Тут виступає Україна як особа, „о помощь и пособіе Божіе Хмельницкому во брани той просить“¹⁴ і „радується Богу, помощнику своему, и благодареніе возсылаеть“.¹⁵

В XVI ст. усталюєть ся вже імя „Україна“ та приходять звичайно на означеннє середнього й нижнього Подніпровя, хоч напр. ще й у самих початках XVII ст. згадують ся „starostowie ukrainy węgierskiej“ та „ukraina granic węgierskich“ попри „ukrainę kijowską a osobliwie rodnieprski kraj“.¹⁶ Як колись імя „Русь“, звязане первісно тісно

¹³ Антонович і Драгоманів, *op. cit.* II, 1, ст. 144—165.

¹⁴ *ibid.* ст. 149.

¹⁵ *ibid.* ст. 159. Кошовий говорить: „Вѣдаемъ, яко всѣмъ намъ Украина мати“ (ст. 147).

¹⁶ Pisma Stanisława Żółkiewskiego. Wyd. August Bielowski. Львів, 1861, ст. 507 545 і 547. Годить ся заважати, що хоч і в Московщині прийняло ся імя „Україна“ на означеннє пограничних земель, то одначе поза значіннє пограниччя воно ніколи не вийшло. Се видно ясно з усіх північних літописей, у котрих згадують ся все лишень „украинные мѣста“, „украинные люди“, „Украина“, але ніколи в значінню всіх етнографічних московських земель, ніколи в значінню народнього імени, як напр. у нашого народу.

Ось вибір літописних згадок про „московську Україну“. В IV Новгородській літоп. (П. С. Р. Л. IV, ст. 154) згадано під р. 1481 „украина за Окою“; в Воскресенській літоп. (*ibid.* VIII, ст. 207) згадана під р. 1480 „Украина“ за рікою Угрою; під 1512 р. читаємо в ній „на украину, на Бѣлевскіе и на Одовскіе мѣста“ (ст. 252), під 1513, „украинные мѣста“ (ст. 253); під 1517 р. „пришедь на великого князя украину, около Тулы и Беспуты“; „пѣшіе люди украинные“ (ст. 261); під 1518 р. „на великого князя украину, ко Псковскому пригородку къ Опочкѣ“, „на украину на ихъ вотчину на Путивльскіе мѣста“ (ст. 261); під р. 1532 „великому князю Василию и его сыну князю Ивану и ихъ украинамъ лиха некоторого не чинити“ (ст. 279); під р. 1541 „на Рязань, и на Угру, и въ Серпуховъ и по всей украинѣ“ (ст. 296); в I Софійській літоп. (П. С. Р. Л. V, ст. 197) згадана під р. 1271 „украина Псковска“ „взяша съ украинны нѣколико Псковскихъ сель“.

з землею Полян і її осередком Київом, розширяєть ся поволі на щораз дальші землі, здобуваючи собі замість дотеперішнього географічного, етнічне (народне) значінне, то б то, замість означати одну частину земель нашого народу й її поселенців розширяєть ся на всі його землі й їх поселенців уже в значінню народу, а не якоїсь пограничної людности, так само й імя „Україна“ здобуває собі поволі те саме значінне та стає народнім іменем. І як колись князь Олег сказав про Київ: „се буди мати городомъ Рускымъ“,¹⁷ так само й козаки вважали Київ серцем України (*metropolis Ucrainae*). В письмі з 1711 р., котре мали предложити Туреччині, написали вони: „Як чоловікови без душі, так Україні годі жити без Київа“¹⁸.

Рішучий зворот у розумінню значіння імени „Україна“ спричинили війни Хмельницького. Наш нарід став почувати себе великою одиницею й відчувати спільну приналежність поодиноких земель, а старе історичне імя „Русь“ стає відтоді не тільки тожсамим з іменем „Україна“, але навіть починає йому уступати місця. Відживає стара пам'ять, котра сягає X ст. й котра не завмирала й у XVI ст., про те, що Русь і православє сягають по Вислу, по Краків („*fines Russe extendente usque in Cracoa*“¹⁹; „*Russia montes Sarmaticos haud longe a Cracovia attingit*“²⁰; „*Roxolania, quae Carpathios montes non longe ab urbe attingit Cracovia*“²¹). Хмельницький уживає ще, правда, зарівно імени „Русь“ і „Україна“, але одного й другого в тім самім, етнічнім (на-

¹⁷ Полн. Собр. Русск. Лѣтоп. II. ст. 17.

¹⁸ Колесса: Матеріяли до історії Козаччини, з pp. 1709—1721, зібрані в Шведськім Державнім Архіві в Штокгольмі. Львів, 1910, ст. 12. „*Tamquam ulli mortalium absque anima, ita quoque Ucrainae ablata Kiovia vivere est impossibile.*“

¹⁹ Запис Оди, вдови Мешка I. з 995 р. *Monum. Poloniae histor.*, I. 449

²⁰ Herberstein: *Rerum Moscoviticarum Commentarii* (*Historiae Ruthenicae Scriptores exteri saec. XVI. ed. Starczewski*, I, ст. 4). Г. послував до Москви в pp. 1517 і 1525. Перше виданне його твору 1549 р.

²¹ Krasinski: *Polonia* (*Mizleri de Kolof Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae Collectio Magna, I. Varsaviae*, 1761, ст. 418). Уперше надруковано твір каноніка Яна Красінського († 1612 р.) в 1574 р.

роднім) значінню. Деколи зі слів гетьмана бачимо його погляд, що „Русь“, се виключно т. зв. „полуднева Русь“, то є виключно землі нашого народу, а не зарівно землі нашого, московського й білоруського народу. Його слова: „Ale mi to Bóg dał, że jest jednowładzcą samodzielcą Ruskim“²² мають історичну основу, бо ще в XIII ст. галицький літописець назвав князя Романа Мстиславича „самодержцем усеї Руси“²³ через те, що сей зібрав у своїх руках сливе всі українські землі, котрим одиноким прислугувало імя „Руси“. Йому то Хмельницький міг підписувати ся „Hetman woyska Zaporowskiego u wszystkich Rusi“²⁴. По старім переданню й у Хмельницького сягала ся Русь аж по Вислу: „Wybiję z Lackiej niewoli naród Ruski wszystek“, каже він. „Pomoże mi tego czerń wszystka po Lublin, po Kraków“²⁵. Річ ясна, що не про політичні (державні), але про етнографічні (народні) границі²⁶ думав тут Хмельницький, скоро рахував на поміч черни, що замешкувала землі по Люблин і Краків. І хоч уживає Хмельницький деколи імени „Україна“ в тіснішій значінню, в значінню провінції (одної частини земель нашого народу, Подніпров'я) попри Поділля, Волинь, уживає його й у ширшій значінню, етнічній, у тім самім, що в иншій місці імени „Русь“: „A stanawszy nad Wisłą, powiem dalszym Lachom: „Sydite i mowczite, Lachy“. I Duków i Kniaziów tam zahonię; a będąli z Zawisla krzykać, znajdę ja ich tam pewnie. Niepostoi mi noga żad-

²² Miaskowski: *Dziaryusz podróży do Pereasławia 1649.* (Michałowski: *Księga pamiętnicza*, ст. 374).

²³ П. С. Р. Л., II, ст. 715.

²⁴ Лист Хм. до султана з 14 X. 1648. (Arch. akt. daw. m. Krakowa. Acta Publica, I, збірник Pinocci). Цитат у Липинського: Stanisław Michał Krzyczewski. (*Z dziejów Ukrainy*, Kijów, 1912, ст. 181, пр. 2).

²⁵ Michałowski: *Księga pam.*, ст. 375.

²⁶ Значіння політичних і етнографічних границь таке: в політичних границях якоїсь держави містять ся й землі, заселені також иншим народом, як сей, до котрого дана держава належить; етнографічні границі означають землі, в котрих живе лиш один нарід, або бодай має переважуючу більшість.

nego Kniazia i szlachetki w Ukrainie“²⁷. Річ ясна, з зіставлення змісту (з контексту), що та Україна, де не буде ніодного польського князя та шляхтича, то всі українські землі по Вислу²⁸.

Погляд, що етнографічна Русь, Русь яко нарід, сягає по Вислу, найшов вислів рівнож і в проєктах поділу Польщі 1657 р. „А договорено ся де у гетмана у Богдана Хмельницького съ Ракоцею Венгерскимъ на томъ: города по Вислу рѣку и въ которыхъ жили Рускіе люди благочестивые и церкви были“²⁹, а в статях Дорошенка з 1669 р. читаємо: „Рускій народъ роздѣли ся нынѣ въ различные страны людей . . . изъ единые страны Премышля, Самбора и отъ града Кіева и дале даже на 12 миль, и съ другіе страны отъ рѣки Вислы“³⁰. Тожсамість імен „Русь“ і „Україна“ вже в тих часах (XVII ст.) маємо стверджену документально. В однім уступі інструкції гетьмана Петра Дорошенка для послів від Запорозького Війська з 2 жовтня 1670 р. на сойм читаємо таке:

„Метрополиту Киевского абы того которого всѣ духовнии и свѣцкіе руского Православьного украиньского Народу станы зъ Гетманомъ и войскомъ Запорозкимъ волною Елекцією оберуть Пастыремъ потвержано“³¹.

²⁷ Michałowski: Księga pam. st. 376. В грамоті для київо-братського монастиря з 11. І. 1651 р. говорить Хм., що Бог поміг йому „Ляховъ зъ Украины въ Польшу далеко прогнати“ (Акты южн. и зап. Россіи III, ст. 444).

²⁸ Лиш один одинокий кодекс діярія Мясковского, виданий у „Пам. врем. комм. кіевск.“ I. 3., ст. 333 має „tu w Ukrainie“, що могло-б указувати на Україну в тіснійшій значінню. Але такій думці противить ся, як кажу, контекст, а крім сього інші кодекси, у Міхаловского (ст. 375), Niemcewicza: Zbiór Pamiętników historycznych o dawnej Polsce (IV, ст. 362), Zródła do dziejów polskich (вид. Ірабовским і Пжездзецким, I, ст. 9) мають „w Ukrainie“ без „tu“.

²⁹ Акты южной и зап. Россіи III, ст. 557.

³⁰ *ibid.* IX, ст. 167.

³¹ Оригінал інструкції в Архіві кн. Чарторийських у Кракові MS. 402, ст. 736. Фотографічну знімку згаданого уступу зложив я в „Музею Наук. Тов., ім. Шевченка“. Перший звернув на нього увагу Липинський у книзі „Z dziejów Ukrainy“, ст. 159.

Старий переказ, що етнографічні границі українських земель сягають по Вислу, переховав ся і в народніх думках і піснях з часів Хмельниччини і в штучній поезії. Що більше, імя „Русь“ заступлене тут уже новим етнічним іменем „Україна“.

В одній думі так відзивають ся Жиди-втікачі до мешканців города Полонного:

*„Ей, Полоняне, полонянська громадо!
Колиб ви добре дбали,
Од Польщі ворота одбивали,
Да нас за Вислу річку хоч у одних сорочках
пускали!
То-б ми за річкою Вислою пробували,
Да собі дітей дожидали,
Да їх добрими ділами науцали,
Щоб на козацьку Україну і кривим оком не по-
глядали“³².*

І тут видно з зіставлення змісту, що та „козацька Україна“, на котру Жиди не мають поглядати оком ізза Висли, сягає по Вислу. Бо хоч Зборівський договір установив границі козащини по Случ, хоч мусів тим удоволяти ся наш нарід, співаючи: „Ой, чи бач, Ляше, що по Случ наше“³³, то одначе властивими границями вважав нарід ріку Вислу, як бачимó з отсеї думи. Поляки благають козаків:

*„Ей, козаки,
Ріднії брати!
Колиб ви добре дбали,
Да нас за річку Вислу хоч в одних сорочках
пускали!“*

На те відповідають козаки:

³² Антонович і Драгоманів, *op. cit.* II, 1, ст. 24.

³³ *ibid.* ст. 40.

*„Ей, Ляхи-ж ви, Ляхи,
Мостивій пани!*

Колись наші діди над сією річкою козакували“³⁴.

Що Україна в думах і піснях нашого народу, то землі по Вислу, видно зовсім ясно. Напр.:

„То Лях до козака словами промовляє:

*— Лучче-б, козурю, могли мої очі на потилиці стати,
Так би я міг ізза річки Висли на Україну по-
глядати!“³⁵.*

В пісні про Перебийноса говорить ся, що як Поляки не хотіли згодити ся на те, щоб козацькі границі сягали по Случ, козаки збунтували ся й Поляки „утеряли Вкраїну“. І тут з зіставлення видно, що Україна то землі по Вислу, бо зараз дальше в тій пісні співаєть ся:

*„Загнали Ляхів за річку Вислу,
Що не вернуть ся і в три роки“³⁶.*

³⁴ *ibid.* ст. 112.

³⁵ *ibid.* ст. 115.

³⁶ *ibid.* ст. 40. В тій пісні читаємо в однім місці:

*„Заженім Ляшка, вражого сина,
Аж за той Дунай глибокий“.*

На основі сього пише п. Sochaniewicz: „Ukraińsko-ruska prawda dziejowa w świetle źródeł historycznych“, Львів, 1913, ст. 11, що „równie bowiem dobrze mógł pan W. (себ то я), lub jemu podobny historyk udowodniać, że Ukraina czy Polska rozciągały się etnograficznie aż po Dunaj“. Вже з дальшої части пісні, де сказано, що козаки „загнали Ляхів за річку Вислу“, міг був п. С. здогадати ся, що тут поетично названа Висла, як велика ріка, Дунаєм. А коли ні, то міг був повчити ся дечого з розвідки проф. Ягіча: Dunav-Dunaj in der slavischen Volkspoesie (Archiv f. slav. Philol. I, 1876), де на ст. 310-11 читаємо: „In ihr (в українській поезії) spielt Dunaj eine so hervorragende Rolle, in ihr ist die ganze Lebensgeschichte eines Kosaken oder eines kleinrussischen Mädchens so vielfach mit diesem Fluss verschlungen, dass ich befürchtete, es würde das Totalbild nicht recht deutlich zur Anschauung kommen, wenn ich sie nicht abgesondert behandeln hätte“. „Es braucht nicht erst ausdrücklich bemerkt zu werden, dass die so häufige Erwähnung des Dunaj diesem Namen zuletzt die ganze allgemeine Bedeutung eines Flusses oder auch nur Wassers überhaupt verleihen konnte“. Що в нашій пісні названа Висла поетично Дунаєм, знаємо, як сказано вище, вже з самої пісні, де дальше виразно про Вислу говорить ся. Але міг був п. С. пересвідчити ся про стійність своїх „аргументів“,

По старому переказу переховав ся погляд, що Україна сягає по Вислу, також і в штучній поезії. В одній вірші з XVII ст. говорить ся:

*„Честь Богу хвала. Навіки слава війську дніпровому,
Що із Божої ласки заінали Ляшки к порту Вислян
ному.*

А род проклятий жидівський стятий, чиста Україна“³⁷.

З зіставлення змісту знову виходить, що Україна „чиста“ аж по Вислу!

Те саме бачимо в згадуваній уже драмі з 1728 р., „Милость Божія“. Там „Вість“ відзиваєть ся так до України:

*„Даль, Украино, все Богданъ твой ступаеъ,
Отъ Львова до Замосця скоро приступаеъ.*

.
.

А по Вислу границу тебѣ закопавши“³⁸.

В часах Петра Великого вже зовсім виразно вживаєть ся імени „український нарід“. І так сам царь Петро писав: „Народъ украинскій зѣло уменъ, но мы можемъ быти отъ этого не въ авантажѣ . . .“³⁹. Гетьман Пилип Орлик у листі до Запорожців з 23 квітня 1734 р. так писав: „Поблажала вправде Москва зъ початку **всему нашему народу Украинскому**“⁴⁰. Той самий Орлик у письмі до короля Карла XII (без року, але між 1711 й 1713) пише: „sine consensu omnium tam spiritualium quam saecularium **Universae Ucrainae** ordinum ac statuum“ (без згоди всіх духовних і світських

заглянувши й до польської народньої поезії, де Висла називаєть ся деколи Дунаєм, напр.:

„Kasia wleci w tę Wisłę, w ten Dunaj“.

(Kolberg: Pieśni ludu polskiego, I, 1857, ст. 258).

³⁷ Антонович і Драгоманів, *op. cit.* II, 1, ст. 140.

³⁸ *ibid.* ст. 153. Ї читай як і

³⁹ Цитат у статі д. Черевка („Діло“, 1914, ч. 96).

⁴⁰ Скальковскій: Филиппъ Орликъ и Запорожцы (Кіевская Старина, 1882 апрѣль, ст. 112).

чинів і станів усеї України), а наш нарід зве „*Populus Ucrainensis*“ (український нарід), „*gens universa Ucrainensis*“ (весь український нарід)⁴¹. Що Україною звали ся (коли ходить про поодинокі землі) не тільки пограничні землі, як напр. у XII ст. Переяславщина та галицьке Понизє, в XIII ст. галицьке Забуже, а від XVI ст. постійно середнє та нижнє Подніпровє, то й на се маємо приклади. Україною була для нашого народу й Волинь, бо в одній пісні співаєть ся, як Татари, пограбивши Волинь:

*„Везут Волиночку,
Молодую Вкраїночку“*⁴².

А Поділлє зоветь ся рівнож в одній пісні „Україна Подольська“⁴³.

Згадати-б тут ще й про карти України, що появляли ся протягом XVII й XVIII ст. Славний французький інженер Боплян (Beauplan), що довгий час пробував на службі в польського короля Яна Казимира й подорожував по Україні, видав у 1651 р. та знову в 1660 р. твір п. з. „*Description d'Ukraine, qui sont plusieurs provinces du royaume de Pologne contenues depuis les confins de la Moscovie jusques aux li-*

⁴¹ Енсен: Орлик у Швеції (Зап. Н. Т. ім. Ш., т. 92., ст. 114 і 116). Пор. ще гравюру (ритовину) Голяндця Гондію са з 1654 р., де Хмельницький названий „*Cosaccorum et Plebis Ukraunen (sis) Dux*“ (Гетьман козаків і українського поспільства). Антонович і Бец: Исторические дѣятели юго-западной Россіи. Кієвъ 1885, між ст. 12 й 13. Форму „Українці“ в етнічнім значінню бачимо на иншій гравюрі з XVII ст., де Хм. зоветь ся „*Cosaccorum et Ukraiuensium Dux*“ (гетьман козаків і Українців, *ibid.* між ст. 20 й 21). Чернігівський архієпископ Лазарь Баранович у своїй „*Lutnia Apollinowa*“ (Кіїв, 1671 ст. 419) пише:

„*Ukraincowi jesli rzeczesz „chłopie*“,
Na drugim wierszu to posłyszysz „chopie“.

⁴² Антонович і Драгоманів, *op. cit.* I. ст. 84.

⁴³ *ibid.* II., 1, ст. 25. „*Ukraina Podolska*“ згадуєть ся напр. в 1585 р. в „*Dyaryuszach sejmowych r. 1585*“ (*Script. rer. polon. XVIII*), ст. 321 і 1671 р. в *Starowolski: Pobudka albo rada na zniesienie Tatarów perekopskich* (вид. Туровского, Краків, 1858), ст. 3.

mites de la Transylvanie“⁴⁴ (опис України, то б то великого числа земель, що сягають від границь Московщини до границь Семигороду), а крім того генеральну (загальну) і спеціальні (подрібні) карти України. І хоч генеральна карта Бопляна з р. 1648/51 має заголовок „Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina cum adiacentibus provinciis“ (Загальний нарис Диких Піль, звичайно званих Україною, з сусідніми землями), то одначе заголовок спеціальної карти України з року 1650 „Delineatio specialis et accurata Ukrainae cum suis palatinatibus ac districtibus provinciisque adiacentibus“ (подрібний і докладний нарис України з її воєводствами, повітами й сусідніми землями) вказує на зовсім щось інше: імя „Україна“ обіймає тут усі етнографічні землі нашого народу, представлені на карті під повищим заголовком.

Зверну увагу й на голяндські репродукції (відбитки) карт Бопляна з 2-гої пол. XVII ст. На них маємо представлені отсі части з цілої України: 1. *Ukrainae pars, quae Podolia palatinatus vulgo dicitur*; 2. *Ukrainae pars, quae Braclavia palatinatus vulgo dicitur*; 3. *Ukrainae pars, quae Kiovia palatinatus vulgo dicitur*; 4. *Ukrainae pars, quae Rokutia vulgo dicitur* (Части України, звані звичайно воєводствами Подільським, Брацлавським, Київським і Покутем).

Ся остання карта для нас особливо цікава. На ній виступають як міста України (назвемо тут що важнійші): Галич (котрий дав імя Галицькому князівству й нинішній Галичині), Коломия, Богородчани, Болшівці, Букачівці, Бурштин, Войнилів, Городенка, Делятин, Добрилів, Журавно, Заболотів, Єзупіль, Калущ, Коросятин, Космач, Косів, Кіцмань, Коршів, Купольники, Кути, Микуличин, Молотків, Надвірна, Обертин, Підгайці, Снятин, Тисьмениця, Товмач, Усте і т. д.,

⁴⁴ Основну студію про Бопляна з перекладом його твору й репродукцією карт видав Ляскоронський: Гильомъ Левассеръ-де-Боплянь и его историко-географическіе труды относительно Южной Россіи. Кіевъ, 1901, а репродукції карт і вступну студію дав Кордт у „Матеріал-ах по исторіи русской картографіи“ вип. II, Кіів, 1910, ст. 16—23 (карти I—IX).

і т. д. На французьких копіях спеціальної карти України Бопляна, зладжених братами Сансонами в Парижі 1655 р. представлені поодинокі землі „великої України“ (de la Grande Ukraine), то б то України в етнографічних границях.

Бачимо з карт Бопляна, що в половині XVII ст. „Україна“, се вже не якесь пограниччє, не само Подніпровє, а великі земельні простори від Московщини аж до Семигороду. А навіть коли взяти під увагу генеральну карту Бопляна, де Україна означена тільки яко часть земель нашого народу (то б то деякі українські землі Польщі), то одначе інші землі нашого народу на сій карті се „Русь“ (Russia) в противенстві до „Московщини“ (Moscovia). І саме тут (пор. також вище Дорошенкову інструкцію з 1670 р. про „руський православний український нарід“) у тім рівноряднім зіставленню назв обох половин земель нашого народу, „Руси“ й „України“, можна бачити історичну основу до вживання в новіших часах подвійного імени в виді „Україна-Русь“, „українсько руський“⁴⁵. Вжеж і Хмельницький робив докори Полякам, „Ukraine i Rusz nawet wszystka Lachom wypowiadaja“⁴⁶. Але що цікавіше, на одній карті України між „Urbes maiores Ukraine“ виступає „Leopolis (Luwow seu Lemberg)“, а на французькій карті з 1719 р. читаємо: „La Russie Rouge ou Polonoise, qui comprend les provinces de la Russie Rouge, de Volhynie et de Podolie, vulgairement connues sous le nom d' Ukraine ou pays des Cosaques“. (Червона Русь, або польська, що обіймає землі Червоної Руси, Волині й Поділля, звичайно знана під іменем України або землі ко-

⁴⁵ Цікаво порівнати з іменем „Україна-Русь“ се, що син царя Івана Грозного підписав ся „Пресвѣтлый царь и великий князь Москво-России Феодоръ Пвановичъ бысть благодѣтель церкви“. Напись у головній бані Волоської церкви у Львові. Ол. Барвінський: Ставропигійске Брацтво Успенське у Львовѣ, Львів, 1886, ст. 55.

⁴⁶ Діярій Мясковского в Michałowski: Księga pam., ст. 374 (Ukraine nawet wszystka i Rusz“), в Kognowicki: Zycia Sapiehow, III, ст. 138 („Ukraine i Rusz nawet wszystka“), в Памятники кievск. комм. I, 3, ст. 327 („Ukraine i Rusz nawet wszystka“), в Niemcewicz: Zbiór pam. histor. IV, ст. 359 („Ukraine i Rusz nawet wszystkie“).

заків). Отже Україна тут і Червона Русь (Галичина) і Поділля й Волинь!⁴⁷

Хоч може й занадто пересадним було-б не тільки в XVII ст., але й коли небудь раніше числити етнографічні границі Руси по Вислу, все-ж-таки з усього сказаного вище бачимо, що від XVII ст. існує нове народне імя „Україна“, котре вже тоді обняло всі етнографічні українські землі (Україну в тіснійшій значінню, то б то Подніпрове, Галичину, Покутте, Волинь і Поділля).

⁴⁷ Отсі карти находять ся в бібліотеці „Бритійського Музею“ в Лондоні, а в катальозі (всіх є 20) відмічені назвою „Ukraine“. Гл. про те в статі Подлянина: *Ucraina seu terra Cosaccorum*. (Рада 1912, ч. 219, передруковано в Ділі 1912, ч. 233).